

Investigating the Characters of the novel ‘The Last Game of the Lady’ by Belqeis Soleimani Based on William Benham's Seven Planets

Fazlullah Rezaei Erdani^{*}, Asieh Zabihnia Emran^{**}

Abstract

Purpose

The objective of the current study is to examine the characters of the novel, ‘The Last Game of the Lady’ written by Balqeis Soleimani (born in 1342) within the framework of William Benham's theory of personality identification based on the relationship between typology and the seven planets.

Introduction

Character is one of the most important and essential elements of a story, and fictional characters are in charge of telling the story with their speech, action, and psychological characteristics. This element in the story has such a power that the story revolves around it and can easily affect its audience. Criticism and analysis of contemporary Persian novels and investigation of the typology of its characters is very important. The novel is the most complete type that can respond positively to character studies. Through the study of Persian novels, one can clarify a person's personality well, so for this reason, the novel, ‘The Last Game of the Lady’ by Belqeis Soleimani was selected to be analyzed with Benham's personality typology theory based on the seven planets. Ben also tried to present a complete and clear picture of the individual by linking the personality and the seven planets; Because personality is a fundamental and important

^{*} Assistant Professor of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Foreign Languages.
Farhangian University of Yazd (corresponding author), rezaei.ardani@cfu.ac.ir

^{**} Professor of Persian Language and Literature, Payame Noor University, Tehran, Iran, zabihnia@pnu.ac.ir

Date received: 14/11/2023, Date of acceptance: 14/05/2024

topic in psychology that leads to judgment about the main nature of a person and is a tool to know oneself and others. Benham's personality identification is one of the cognitive methods used to determine a person's personality traits. Moreover, by using it, one can understand the way of thinking, behavior and reactions of a person for different situations and know the strengths and weaknesses of people. Benham's personality theory evaluates attitudes, values, thoughts, relationships, behaviors, etc. based on the seven planets. The author of the novel, in characterization with an attitude towards the people of the society and real characters, creates prototypes with the help of her imagination so that she can show their nature. Character and characterization are the most important elements of a novel. This article tries to answer the following question: According to the typology of Benham's Seven Planets, which of the character types is the most important in Balqeis Soleimani's novel, 'The Last Game of the Lady'?

Methodology

In this article, considering the nature of the subject, library and documentary instruments were used to collect the data, and the qualitative analysis method was utilized to analyze the data.

Findings

Based on the findings of the research, Keiwani's personality type is closer to the Lady's personality, which indicates the sadness, fatigue and bitterness of her life. During her life, in the period starting with the Islamic revolution until 2005, based on her life conditions and environment, the Lady experiences different hardship meaning that bad luck has more superiority in her life.

Conclusion

Based on the discussions raised in this article, it can be concluded that many of the characters in the novel 'The Last Game of the Lady' by Balqeis Soleimani conform to Dr. Benham's seven personality types. The seven types presented by Benham do not have a precise and calculated demarcation, and in fact, there can be many mixed types in a person, and most of the time, it will be necessary to distinguish between the influences of the first, second and third types of personality. For this reason, in the novel 'The Last Game of the Lady', the main character of the novel, Gol Banu, fits into one of the personality types in each stage of her life. . She has the type of Saturn, Moon, Bahram and Mercury. Ebrahim Rahami also has two personalities, Jupiter and Venus, and can be identified and distinguished in two types. In general, it can be concluded that

the type of Venus with 3 characters and the type of Sun and Saturn with 2 characters respectively, hold the highest frequencies in the novel 'The Last Game of the Lady'.

Keywords: William Benham, Personality Identification, Seven Planets, Belqeis Soleimani, The Last Game of the Lady

References

- Ali Ahmadi, Muhammad (2005). The field of Hilgard's psychology (Volume II) love, scientific and social concepts, Tehran: Astan Publications. [in Persian]
- Barthes, Roland (1975), Introduction to the Structural Analysis of Narrative, New Literary History, 6:2.
- Brahni, Reza (1989). Story writing, 4th edition, Tehran: Alborz.[in Persian]
- Bradshaw, John (2002). The creation of love, translated by Javad Shafi-Moghadam and Nireh Adhafi, first edition, Tehran: Pikan. [in Persian]
- Dehkhoda, Ali Akbar (1986). Dictionary, Tehran: Dehkhoda Dictionary Institute.[in Persian]
- Ebrahimi, Nader (1999). The structure and basics of fictional literature - Barat Estihlal - or a good start in literature, Tehran: Hozha Haneri.[in Persian]
- Ferrara, Fernando (1974), Theory and Model for the structural Analysis of fiction, New Literary History, 5:2.
- Haji, Saadi and Parsa, Ahmed (2017). "Metaphor game and metafiction in the novel Game of Lady's End", Contemporary Persian Literature, Year 8, Issue 1, Spring and Summer, pp. 1-24.[in Persian]
- Khedipour, Ruhollah and Zirak, Sara (2023). "Analysis of the inferiority complex in the main character of the novel The Last Lady's Game based on Alfred Adler's views, Comparative Literature Review, Volume 7. Vol. 23, pp. 85-112.[in Persian]
- Lepp, Inias (۱۹۹۸). The psychology of love, translated by Kazem Sami and Mahmoud Riazi, Tehran: Sohami Khas. [in Persian]
- Moghdisi, Ala (2011). "Analysis of female personality in the works of Balqeis Soleimani", dissertation at Allameh Tabatabai University, Faculty of Persian Language and Literature, supervisor: Shirzad Tayifi.[in Persian]
- Mosafa, Abulfazl (1978). Dictionary of Astronomical Terms, Tabriz: Faculty of Literature.[in Persian]
- Moin, Mohammad (1985). Farhang Farsi, Tehran: Amir Kabir[in Persian]
- Mirsadeghi, Jamal (2006). Elements of the story, fifth edition, Tehran: Sokhn.[in Persian]
- Nikdareasl, Mohammad Hossein, Bahmanyar, Isa (2021). "Analysis of personality in Golestan and Saadi Bostan based on William Benham's seven planetary types". Research Journal of Educational Literature, Volume 13, Number 51, December, pp. 52-84.[in Persian]
- Nouri, Mohammad and colleagues (2006). Psychology of romantic relationships, Tehran: Novin Publishing.[in Persian]
- Padesa, Muhammad (1956). Farhang Annadraj, Tehran: Khayyam.[in Persian]

- Plato (1987). The period of Plato's works, translated by Mohammad Hasan Lotfi and Reza Kaviani, 4 volumes, second edition, Tehran: Khwarazmi. [in Persian]
- Russell, Bertrand (2001). Aphorisms of Bertrand Russell, edited by Mohammad Kothari Estrabadi, Tehran: Neshar Novin. [in Persian]
- Radfar, Abulqasem and Haniyeh, Barhamand (2016). "Sociological criticism of the novel The Last Game of Lady Belqis Soleimani", Journal of New Research in Human Sciences, No. 19, Spring, pp. 87-97.[in Persian]
- Soleimani, Balqeis (2005). The Last Game of the Lady, first edition, Tehran: Phoenix.[in Persian]
- Sajjadifar, Elham (2010). Knowledge of space and solar system. second edition. Tehran: Noshgitasansi. [in Persian]
- Wagner, Edward Carl (2006). Personality, the art and science of personality analysis, translated by Natalie Chobina. Tehran: Alam.[in Persian]
- Yonesi, Ibrahim (2012). The art of story writing, 11th edition, Tehran: Negah.[in Persian]

شخصیت‌شناسی رمان بازی آخر بانو بلقیس سلیمانی بر اساس افلاک هفت‌گانه ویلیام بن هم

فضل الله رضایی اردانی*

آسیه ذبیح‌نیا عمران**

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی شخصیت‌های رمان بازی آخر بانو نوشته بلقیس سلیمانی (متولد ۱۳۴۲ ش.) در چارچوب نظریه شخصیت‌شناسی ویلیام بن هم براساس ارتباط تیپ‌شناسی و افلاک هفت‌گانه می‌پردازد. بن هم کوشش می‌کرد تا با پیوند شخصیت و سیارات هفت‌گانه، تصویری کامل و روشنی از فرد ارائه دهد؛ زیرا شخصیت‌شناسی، در روان‌شناسی مبحثی بنیادی و مهم است که موجب قضاوت درباره ماهیت اصلی شخص می‌گردد و ابزاری برای معرفت خود و دیگری است. شخصیت‌شناسی بن هم یکی از روش‌های شناختی است که برای تعیین ویژگی‌های شخصیتی فرد استفاده می‌شود. همچنین با مدد از آن می‌توان به نحوه فکر کردن، رفتار و واکنش‌های فرد برای موقعیت‌های مختلف پی برد و نقاط قوت و ضعف اشخاص را شناخت. شخصیت‌شناسی بن هم، نگرش‌ها، ارزش‌ها، افکار، روابط، رفتارها و غیره را براساس سیارات هفت‌گانه ارزیابی می‌کند. نویسنده رمان، در شخصیت پردازی با نگرش به مردم جامعه و شخصیت‌های واقعی با کمک تخیل خود پیش‌نمونه‌هایی را خلق می‌کند تا بتواند ماهیت آنها را نشان دهد. شخصیت و شخصیت‌پردازی از مهم‌ترین عناصر یک رمان به شمار می‌روند. پژوهش حاضر به روش توصیفی-تحلیلی می‌کوشد تا به این سوال اصلی پاسخ دهد که براساس نظریه شخصیت‌شناسی بن هم، کدام شخصیت همسانی بیشتری با

* استادیار زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجه، دانشگاه فرهنگیان یزد (نویسنده مسئول)،
rezaei.ardani@cfu.ac.ir

** استاد زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجه، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران،
zabihnia@pnu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۲۳، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۲۵

نظریه مذکور دارد؟ براساس یافته‌های تحقیق، گونه سرشت کیوانی به شخصیت بانو نزدیک‌تر است که دال بر غم و غصه و خستگی‌ها و تلخی‌های زندگی وی است. گل‌بانو در ایام زندگی خویش از بعد از انقلاب اسلامی تا سال ۱۳۸۵، براساس شرایط و محیط زندگانی خود سرشت مختلفی را تجربه می‌کند که طالع نحس تفوق بیشتری در حیات وی دارد.

کلیدواژه‌ها: ویلیام بن هم؛ شخصیت شناسی؛ افلاک هفت‌گانه؛ بلقیس سلیمانی؛ بازی آخر بانو.

۱. مقدمه

شخصیت یکی از مهم‌ترین و ضروری‌ترین عناصر داستانی به شمار می‌آید و شخصیت‌های داستانی با گفتار، کنش و ویژگی خلقی و روانی، روایت داستان را برعهده دارند. این عنصر در داستان از چنان قدرتی برخوردار است که داستان حول آن به گردش درمی‌آید و به راحتی می‌تواند مخاطبین خود را متأثر کند. «شخصیت در اثر روایی یا نمایشی، فردی است که کیفیت روانی و اخلاقی‌اش، در عمل و گفتار بازنمایی شود» (میرصادقی، ۱۳۸۵: ۸۴). شخصیت است که داستان را به حرکت در می‌آورد و به جلو می‌برد و به دنبال آن حوادث در داستان اتفاق می‌افتد. پس «شخصیت عبارت است از مجموعه کیفیات مادی و معنوی و اخلاقی که در کردار و رفتار و گفتار فرد جلوه می‌کنند و وی را از دیگر افراد متمایز می‌سازد» (یونسی، ۱۳۹۲: ۲۸۹). در حقیقت «شخصیت محوری است که تمامیت قصه بر مدار آن می‌چرخد» (براهنی، ۱۳۶۸: ۲۴۹). شخصیت است که «حضور، تفکرات، اعمالش بر هر واقعه محتمل الوقوع، حیات و حرکت می‌بخشد و به آن واقعه شکل و ساختمان داستانی و هنری می‌دهد» (ابراهیمی، ۱۳۷۸: ۷۹). درباره پیوند عنصر شخصیت در روایت رمان باید گفت که رمان نویس با آفرینش شخصیت‌ها و وارد کردن آن‌ها در جهان رمان سعی می‌کند تا نمایی از جامعه را نشان دهد. بنابراین، می‌توان شخصیت را مشارکی (participant) فردگونه به شمار آورد که در هر روایتی متنیّت می‌یابد. رولان بارت (Roland Barthes) (۱۹۱۵-۱۹۸۰م.) «شخصیت را نه به عنوان یک هستنده (being) بلکه به عنوان یک مشارک لحاظ می‌کند» (Barthes, 1975: 257) شخصیت به عنوان یک مشارک در روایت داستانی از کنش‌ها و رخدادها جدایی‌ناپذیر است. در رمان، شخصیت به عنوان یک عنصر ساختاردهنده عمل می‌کند؛ اشیاء و رخدادها داستان وجودشان وابسته به شخصیت است و در ارتباط با شخصیت است که واجد ویژگی‌هایی همچون انسجام و حقیقت‌مانندی می‌شوند و در نتیجه معنادار و فهم‌پذیر می‌شوند» (Ferrara, 1974: 252). نقد و تحلیل رمان‌های معاصر فارسی و بررسی انواع تیپ شناسی شخصیت‌ها آن اهمیت زیادی دارد.

شخصیت‌شناسی رمان بازی آخر ... (فضل الله رضایی اردانی و آسیه ذبیح‌نیا عمران) ۱۳۵

رمان کامل‌ترین نوعی است که می‌تواند به مطالعات شخصیت پردازی پاسخ مثبت دهد. از دریچه مطالعه رمان فارسی، به خوبی می‌توان شخصیت فرد را تبیین کرد، لذا به همین دلیل رمان بازی آخر بانو بلقیس سلیمانی گزینش شد تا با نظریه تیپ‌شناسی شخصیتی بن‌هم براساس سیارت هفت‌گانه بررسی و تحلیل شود.

۱.۱ پرسش تحقیق

مقاله حاضر می‌کوشد تا به پرسش زیر پاسخ دهد:

- کدام یک از انواع شخصیت بر طبق تیپ‌شناسی سیارگان هفت‌گانه بن‌هم، در رمان بازی آخر بانو از بلقیس سلیمانی بیشتر مورد توجه قرار گرفته است؟

۲.۱ روش پژوهش

در مقاله حاضر با توجه به ماهیت موضوع برای گردآوری داده‌ها از روش مبتنی بر ابزار کتابخانه‌ای و اسنادی و برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل کیفی استفاده شده است.

۲. پیشینه پژوهش

در باره تیپ‌شناسی بن‌هم یک مقاله منتشر شد که به شرح زیر است:

نیکداراصل و بهمنیار (۱۴۰۰) مقاله‌ای با عنوان «تحلیل شخصیت در گلستان و بوستان سعدی براساس تیپ‌های هفت‌گانه سیاره‌ای ویلیام بن‌هم» در پژوهش‌نامه ادبیات تعلیمی دهقان منتشر کردند. براساس نتایج تحقیق می‌توان گفت بسامد چشمگیر در گونه سرشت ژوپتری که به شاه - حاکم می‌پردازد، در نوشته‌های سعدی نمود یافته است.

برخی از آثار منتشر شده درباره رمان بازی آخر بانو، به ترتیب سال نشر، عبارت است از:

مقدسی (۱۳۹۱) پایان‌نامه‌ای با عنوان «تحلیل شخصیت زن در آثار بلقیس سلیمانی» در دانشگاه علامه طباطبائی ارائه داد. براساس یافته‌های این پایان‌نامه، کثرت تیپ شخصیت‌های زن در آثار سلیمانی، نشان از زنده بودن محیط داستان او دارد.

رادفر و برهمند (۱۳۹۶) مقاله‌ای با عنوان «نقد جامعه‌شناختی رمان بازی آخر بانو بلقیس سلیمانی» در فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی منتشر کردند. براساس یافته‌های این

تحقیق، ساخته‌های جامعه و اثر، همواره در پیوند با یکدیگر شکل گرفته‌اند، از همین رو آنچه در رمان آمده، بازتابی از واقعیات اجتماعی و آگاهی‌های جمعی و طبقاتی است.

حاجی و پارسا (۱۳۹۷) مقاله‌ای با عنوان «استعاره بازی و فراداستان در رمان بازی آخر بانو» در مجله ادبیات پارسی معاصر چاپ کردند. براساس دستاورد مقاله مذکور؛ رمان بازی آخر بانو، مطابق با نظریه استعاره بازی در تلفیق با سبک فراداستانی آن، الزامات رمان پست‌مدرنیستی نظیر انکار حقیقت، عدم قطعیت، مخدوش بودن مرز میان واقعیت و داستان و ارائه عامدانه پروسه نگارش رمان را در خود منعکس کرده‌است.

خدیوپور و زیرک، (۱۴۰۲) مقاله‌ای با عنوان «تحلیل عقده حقارت در شخصیت اصلی رمان بازی آخر بانو براساس آرای آلفرد آدلر» در جستارنامه ادبیات تطبیقی منتشر کردند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که شرایط پرورش و تربیت اولیه گل‌بانو که تمامی تنبیه و آزار اوست؛ پایه‌های اساسی شکل‌گیری احساس‌های حقارت در شخصیت او را شکل می‌دهند.

تاکنون درباره شخصیت‌شناسی رمان بازی آخر بانو بلیس سلیمانی براساس تیپ‌شناسی سیارات هفت‌گانه ویلیام بن‌هم مقاله‌ای نوشته نشد و مقاله حاضر می‌تواند فتح بابی در این زمینه باشد.

۳. مبانی نظری تحقیق

۳.۱. تیپ‌شناسی سیاره‌ای بن‌هم به نقل از واگنر

کارل ادوارد واگنر (Wagner, Carl E.) (۱۹۴۵-۱۹۹۴ م.) نویسنده آمریکایی، در کتاب «شخصیت‌شناسی» (Characterology) (۱۹۸۵ م.) یا «هنر و علم تحلیل شخصیت» (The Art of Character Analysis & Science) تعریفی از شخصیت‌شناسی و تاریخچه‌ای از شخصیت‌شناسی، عملکرد و کاربرد آن را بازگو می‌کند و سپس به طرح مطالبی در خصوص شخصیت‌شناسی به همراه تصاویر و نمودار می‌پردازد.

واگنر در فصل هشتم، به معرفی هفت تیپ شخصیتی ویلیام بن‌هم (Benhem Villiam) می‌پردازد. هفت تیپ بن‌هم را می‌توان به وسیله ظاهر جسمی یا فقط دیدن دست افراد شناسایی کرد. در واقع در یک فرد تیپ‌های ترکیبی بسیاری می‌تواند وجود داشته باشد که اغلب برای تشخیص و تمیز نخستین، دومین و سومین تأثیر تیپ‌ها بر یک فرد و نیز تعیین تأثیرهای ناقص و غایب، آزمایش دست لازم می‌آید. این هفت تیپ در روزگار بن‌هم شناخته

شخصیت‌شناسی رمان بازی آخر ... (فضل الله رضایی اردانی و آسیه ذبیح‌نیا عمران) ۱۳۷

شده بودند، اما طراحی و مرزبندی دقیق و درستی نداشتند (واگنر، ۱۳۸۵: ۱۶۷). وی بنابر اعتقاد قدماء مبنی بر تأثیر افلاک بر زندگی انسان‌ها از اسامی سیارات برای تیپ‌های شخصیتی بهره برد (همان: ۱۶۸). واگنر در کتاب «شخصیت‌شناسی» خود خاطرنشان می‌سازد که بن‌هم بر روی خطوط دست کار می‌کرد و کتابی بنام «تحلیل علمی دست» دارد. شخصیت‌شناسی با کف دست، یا

تحلیل شخصیت را می‌توان به صورت کاوشی در سرشت انسان، آن‌گونه که در قالب انسانی بازتاب یافته، جمع‌بندی کرد. ما می‌توانیم با مشاهده چهره، بدن، دست‌ها، اطوارها، راه رفتن، یا سایر جنبه‌های یک فرد که به چشم بیاید، شخصیت، وضع سلامتی و توانایی‌های شغلی او را تعیین کنیم. شخصیت‌شناسی به نوعی تحلیل شخصیت بر پایه مشاهده را شامل می‌شود. مجموعه‌شناسی، قیافه‌شناسی، تحلیل دست، عنیه‌شناسی و نظام‌های دیگر درون قلمرو شخصیت‌شناسی قرار می‌گیرند... این علم در اواخر قرن هجدهم توسط لاواتار (Lvatar) سازماندهی شد و در اوایل و میانه قرن بیستم به دست هلمز مرتن (Barnes-Holmes) به تکامل رسید (همان: ۵).

شخصیت موضوعی گسترده است که تقریباً به همه جنبه‌هایی که باعث می‌شود افراد به کسی که اکنون هستند تبدیل شوند، وابسته است.

روش‌های مختلفی برای فکر کردن در مورد شخصیت وجود دارد، از جمله تمرکز روی صفات فردی یا نگاه کردن به مراحل مختلف رشدی که با ظهور شخصیت اتفاق می‌افتد و یا گاهی با گذشت زمان تغییر می‌کند. شخصیت‌شناسی، یا تحلیل شخصیت، را می‌توان به صورت کاوشی در سرشت انسان، آن‌گونه که در قالب انسانی بازتاب یافته، جمع‌بندی کرد. شخصیت‌شناسی حاصل پیوند علم و هنر است و مبنای آن بر مشاهده شکل‌ها و الگوهای قرار دارد که با مشخصه‌های جسمی، خصوصیات اخلاقی و الگوهای سلامت در ارتباط هستند.

جدول شماره ۱: سیارات هفت‌گانه دکتر بن‌هم

اسامی سیارات	زحل	خورشید	ماه	عطارد	مریخ	مشتری	زهره
اسامی خارجی سیارات	ساترن (کرونوس) Saturn	آپولون Apollo	ماه Moon	مرکوری (هرمس) Mercury	مارس Mars	ژوپیتر Jupiter	ونوس Venus
معنای خطوط	گرفته و محزون	سازگار و سرزنده	افسرده و غمگین	فعال، نویسنده، خلاق	پرمهر و دلسوز	رهبر، جاه طلب	عاشق، الهام بخش عشق

سنین	فرتوتی (۶۸ سال به بعد)	جوانی (۲۲ الی ۳۳ سال)	کودکی (۴ سال اول)	(نوجوانی (۵ الی ۱۳ سال)	مردانگی (۳۴ الی ۴۴ سال)	سالمندی (۴۵ الی ۶۷ سال)	بلوغ (۱۴ الی ۲۱ سال)

نام‌گذاری هفت تیپ ارائه شده بن‌هم بر اساس نام‌های هفت سیاره، روانشناس را فوری متوجه تیپ مورد نظر و مسائل مربوط به آن می‌اندازد و به همین جهت گذاشتن نام‌های سیاره‌ای بر روی تیپ‌های مورد نظر می‌تواند تصویری کامل از مشاهده شخصیت را نشان دهد (نیکداراصل و بهمنیار، ۱۴۰۰: ۵۴).

لازم به یادآوری است به اعتقاد قدما جای هفت اختر به ترتیب در هفت فلک یا هفت آسمان است: ماه در فلک اول، تیر در فلک دوم، ناهید در فلک سوم، مهر در فلک چهارم، بهرام در فلک پنجم، برجیس در فلک ششم، کیوان در فلک هفتم (پادشاه، ۱۳۳۵: مدخل کلمه).

۲.۳ رمان بازی آخر بانو

رمان «بازی آخر بانو»، اولین رمان بلقیس سلیمانی است که در سال ۱۳۸۴ و در ۲۹۲ صفحه توسط نشر ققنوس چاپ شد. این داستان در ۹ فصل روایت شده است و هر فصل راوی جداگانه ای دارد و از زبان یکی از شخصیت‌ها روایت می‌شود. رمان مذکور برنده جایزه ادبی مهرگان و بهترین رمان بخش ویژه جایزه ادبی اصفهان در سال ۱۳۸۵ شده است.

داستان بازی آخر بانو، روایت حیات دختری دهاتی اهل گوران به نام «گل بانو» است که در سال ۱۳۵۹ مصمم است وارد دانشگاه شود و تقدیری را که جامعه، روستا و مادر و شوهرش برای وی پیش‌بینی می‌کنند، تغییر دهد. داستان از سال‌های بعد از انقلاب شروع می‌شود و تا سال ۸۵ ادامه دارد. گل بانو دختری زیبا و باهوش است که همیشه مورد توجه اطرافیان قرار می‌گیرد. او و مادرش در خانه خانواده اسفندیاری به عنوان سرایدار کار می‌کنند. وی در مسیر زندگی پریچ و خم خود عاشق می‌شود، خواستگاران را رد می‌کند، تن به ازدواجی می‌دهد که منجر به طلاق می‌شود و کودکش توسط شوهرش ربوده می‌شود، زندانی می‌شود و تجربه‌های گوناگونی را پشت سر می‌گذارد و مدام، مکر و نیرنگ افراد مکار نصیبش می‌گردد. سرانجام، «گل بانو»، در دانشگاه تهران در رشته فلسفه قبول می‌شود و به عنوان استاد دانشگاه و نویسنده به زندگی خود در تنهایی ادامه می‌دهد (سلیمانی، ۱۳۸۴: تلخیص از کل متن).

۴. تیپ‌شناسی هفتگانه بن هم و شخصیت‌های رمان بازی آخر بانو

۱.۴ گل بانو، شخصیتی با تیپ زحلی (ساترن)

شخصیت گل بانو در ایام کودکی و نوجوانی و جوانی با تیپ شخصیتی زحل هم‌خوانی دارد و اغلب خصایص این سیاره را می‌توان در وی مشاهده کرد. از دیدگاه بن هم این نوع تیپ شخصیتی، همان آدم گرفته، محزون و گوشه‌نشین است که اجتماعی نیست. حضورش به هر جمعی حال و هوای جدی می‌دهد. به چشم دیگران زندگی خشک و خالی و تاریک و بی‌رنگی را می‌گذراند، ولی در واقع در حال سیراب کردن عطش روح خود در قلمرو شگفت‌انگیز دانش و تجربه‌های درونی است (واگنر، ۱۳۸۵: ۱۸۰).

در رمان بازی آخر بانو، شخصیت «گل بانو» بسیار جدی است و یک روحیه خشک و گرفته‌ای دارد. اهل شوخی نیست. زندگی را بسیار سخت می‌گیرد. گل بانو زندگی سختی دارد «تا یادم هست همیشه خوردم» (سلیمانی، ۱۳۸۴: ۱۴۵). وی حتی توسط شوهرش مورد خشونت قرار می‌گیرد: «دستش را از فرمان جدا می‌کند و محکم به صورتم می‌کوبد، نمی‌دانم کی ماشین را نگه می‌دارد. خون از بینی‌ام جاری می‌شود. سرم را به صندلی عقب تکیه می‌دهم و می‌گذارم خون روی لباسم بچکد» (همان: ۱۳۰). به قول گل بانو، وی چاره‌ای جز حل مسائل در خشونت ندارد.

بعدها وقتی تصویر دست‌های خونالودم را به یاد می‌آوردم و فکر می‌کردم چرا از طراحی آن صحنه‌های خشونت‌آمیز سرخوش بودم، به این جواب می‌رسیدم که من نیز چاره‌ای حل مسائل را در خشونت می‌دیدم. و گویی ذهنم و روحم تشنه برخورد خشونت‌آمیز بود (همان: ۱۳۲).

شوهر گل بانو با نیریگ و دسیسه‌فرزندش را از وی می‌گیرد. نیروهای امنیتی به خانه وی هجوم می‌آورند، گل بانو را دستگیر می‌کنند و بچه‌اش را به زور از او می‌گیرند. بعد از این اتفاق در مدت شانزده روزی که در زندان به سر می‌برد مدام تب می‌کند و خواب‌های آشفته می‌بیند «حبیبه دوباره به در می‌کوبد، صدا توی سرم می‌پیچد. آقا، برادر، لااقل دو تا حب تب‌بر به ای بدبخت بدین، داره می‌میره» (همان: ۱۸۱). گل بانو در زندان وضعیت خوبی ندارد و بدبختی و طالع نحس لحظه‌ای دست از سر گل بانو برنمی‌دارد. او رنج می‌کشد.

زحل (کیوان)، به «عقیده قدما در فلک هفتم جای دارد و آن را دورترین کواکب گمان می‌برده‌اند. کیوان اسم ایرانی نیست و بابلی است و ظاهراً ایرانی‌ها اسمی برای زحل نداشته‌اند.

وی پیرفلک است. این فلک به خاطر تاثیر بسیار نحسی که دارد در نزد منجمان نحس اکبر(دهخدا، ۱۳۶۵: مدخل کلمه) و فلک الموت است. اثرش در زمین به صورت سردی، سنگینی و یأس نمود پیدا می‌کند. این کوكب، دخیل در اعمال شرّ مثل جدایی، مریضی، و.. است.

در رمان بازی آخر بانو، چیزی که موجبات آشفتگی و نحوست زندگی «بانو» را فراهم می‌آورد، مرگ اختر و سپس جابه‌جایی جسد او به اجبار بی‌بی‌خاور همان عاملی است که موجب آشفتگی گل‌بانو می‌شود. وی بر اثر این حوادث، برای مدتی در بیمارستان بستری می‌شود. «نساء آهسته گفت: دختر بی‌چاره مریض‌احواله.» (سلیمانی، ۱۳۸۴: ۳۴).

گل بانو تنها و بی پناه است، حتی مادرش برای ازدواج وی با ابراهیم رهامی(همسر گل بانو) معامله می‌کند. رهامی نقل می‌کند:

غروب یک روز تابستانی به مغازه‌اش [بی بی خاور] رفتم. پنج بسته ده هزار تومانی روی یک کفه ترازوی مغازه‌اش گذاشتم و گفتم: این شیربها. مادرت اسکناس‌ها را تند از توی کفه ترازو برداشت و جایی زیر آن میز لکنته پنهان کرد. گفت: شیربها رسمه، ولی هر دختری یه بهایی داره، گل‌بانو من قیمتش خیلی بالاتر از ای حرفاست. (همان: ۲۰۷).

فقر، بی‌پولی و گرفتاری مالی خانواده تأثیر بدی در شخصیت گل بانو برجای می‌گذارد و عامل اصلی و منشاء تمام بدبختی‌های زندگی وی است. فقر و بدبختی گل‌بانو پایان ندارد و سبب ازدواج وی فقر است. شوهر گل بانو از همسر اول خود صاحب فرزند نمی‌شود و با تطمیع مادر گل بانو وی را وادار به این ازدواج اجباری می‌کند. گل بانو به دلیل این امر خشمگین است و به شوهرش در این باره می‌گوید «شما من را انتخاب کردید، چون از همسر اول‌تان بچه‌دار نشدید، چون فقیر بودم.» (همان: ۱۲۳) گل بانو عامل حقارت و ذلت شخصیت را در فقر می‌بیند وی باور دارد که «فقر آدم رو حقیر و ذلیل می‌کنه.» (همان: ۷۸). وقتی فرزند گل بانو به دنیا می‌آید؛ شوهرش به وی اتهام سیاسی می‌زند، او را روانه زندان می‌کند. فرزندش را از وی می‌گیرد و اعلام می‌کند مُرده است.

۲.۴ گل بانو و شخصیت عطارد(مرکوری)

شخصیت گل بانو در میان‌سالی با تیپ شخصیتی عطارد قابل تطبیق است. از دیدگاه دکتر بن هم، تیپ عطارد را معمولاً با سه ویژگی هوشمندی، کارآمدی و خوش صحبتی می‌توان

شخصیت‌شناسی رمان بازی آخر ... (فضل الله رضایی اردانی و آسیه ذبیح‌نیا عمران) ۱۴۱

شناخت. عطارد، خوش ذوق‌ترین، سازگارترین و زیرک‌ترین تیپ بن‌هم است. کارش هر چه باشد، فعال، کارآمد، سریع، مبتکر، و یک قدم از حریفان خود جلوتر است. از کارش یک موفقیت عالی می‌سازد. عطاردی هم از نظر جسمی و هم از نظر فکری فعال و سریع است، اما اندیشه‌ها و توانایی‌هایش از او غولی می‌سازند (واگنر، ۱۳۸۵: ۲۰۳). در رمان بازی آخر بانو، شخصیت اصلی رمان یعنی گل بانو نویسنده است و کارگاه داستان نویسی دارد. او دختر باهوشی است و از همان دوران کودکی تحت تأثیر دختر، دختر یکی از خوانین، به مطالعه علاقه‌مند می‌شود. گل بانو همیشه شاگرد اول بود. آقای محمد جانی، پسر عموی گل بانو و همسرش، منیر خانم مرتب برای وی کتاب می‌فرستند که بخواند و به آن‌ها پس بدهد. آن‌ها کتاب‌های جلال آل احمد، دکتر شریعتی، به آذین و غیره را به او امانت می‌دهند و مادر از این بابت عصبانی است. او معتقد است که گل بانو محمد جانی، با خواندن این کتاب‌ها بدبخت می‌شود. گل بانو می‌گوید: «مدتی بود دلم می‌خواست کشف کنم این کتاب‌ها رو از کجا میارین. ای» (سلیمانی، ۱۳۸۴: ۱۷۰). «هوس نویسنده شدن مثل هوس پولدار شدن، استاد دانشگاه شدن یا صاحب خانه و ماشین شدن هوسی پایان ناپذیر است» (همان: ۲۴۶).

شخصیت گل بانو در برخورد او با خواستگاران و یا بعد از کسب موفقیت و رسیدن به سمت استادی دانشگاه تهران در کلاس‌های فلسفه‌اش و در مواجهه با دانشجویی که در بدو ورود او، کلاس درس را به هم ریخته، قابل تشخیص و تحلیل است. در برخورد گل بانو با دانشجوی خاطی شاهدیم که او را بیرون می‌کشد و بر سرش فریاد می‌زند و از او می‌پرسد این‌جا کجاست؟ و سپس قوانین کلاسش را برای دانشجویانش برمی‌شمرد:

در کلاس من هیچ دانشجویی نباید بعد از من وارد کلاس شود. هیچ دانشجویی نباید قبل از من از کلاس خارج شود. هیچ دانشجویی سر کلاس مزه نمی‌ریزه، متلک نمی‌پراند، خوشمزگی نمی‌کند. هیچ دانشجویی سر کلاس چرت نمی‌زند، کاریکاتور نمی‌کشد و روی میز را خط‌خطی نمی‌کند. هیچ دانشجویی سر درس من بیش از دو جلسه غیبت نمی‌کند و گرنه سر امتحان نباید حاضر شود (سلیمانی، ۱۳۸۴: ۲۲۱).

گل بانو با تیپ شخصیتی عطارد قابل تطبیق است. عطارد «بر فلک دوم تابد و آن را دبیر فلک گویند. علم و عقل بدو تعلق دارد... معنای آن (عطارد) نافذ در امور باشد و لذا دبیر و کاتب را بدان نامیده‌اند» (دهخدا، ۱۳۶۵: مدخل کلمه). نام‌های دیگر آن تیر، زادوش و زاودش است. عطارد در نزد یونانیان رب‌النوع سخنوری و بازرگانی بوده است.

گل بانو برای شناخت آدم‌ها خواندن رمان را توصیه می‌کند: گفتی: «می‌خواهید آدم‌ها را بشناسید، رمان بخوانید» (سلیمانی، ۱۳۸۴: ۲۰۵). هرچند که گل بانو در برزخ زندگی و مرگ داستان‌هایش را روایت می‌کند. «من در برزخ زندگی و مرگ داستان‌هایم را روایت می‌کنم» (همان: ۲۵۴). اغلب خصایص شخصیتی گل بانو با تیپ عطاردهمسانی دارد و اوج این تطبیق در دهه پایانی جوانی وی و آغاز میان‌سالی مشهود است.

۳.۴ گل بانو، شخصیتی با تیپ ماه

شخصیت گل بانو را در آغاز جوانی می‌توان با تیپ شناسی «ماه» دکتر بن‌هم تطبیق داد. از دیدگاه دکتر بن‌هم، این تیپ از افراد کسانی هستند که هیجانات را بیشتر از دیگران احساس می‌کنند. چنین افرادی به راحتی قابل تحریک هستند و با عوامل گوناگونی از احساسات و عواطف برآشفته می‌شوند. ماه یک تیپ پیچیده است و افراد آن عمیق‌ترین اندوه‌زدگان، منحرفان، افسردگان، مرگ پریشان، تخیلی‌ها، نفرت‌زدگان و حساس‌ترین آدم‌هایی که می‌شناسیم را در بردارند. با این تیپ باید با مراقبت و تفاهم رفتار کرد. آن‌ها به شدت تحت تأثیر معنای پنهان‌گفتار و کردار قرار می‌گیرند و ممکن است یک جمله‌ی سرسری را آن قدر بزرگ کنند که تمام وجودشان در آن غرق شود (واگنر، ۱۳۸۵: ۲۲۷).

فشارهای روحی در زندگی گل بانو آنقدر زیاد است که وی را راهی بیمارستان می‌کند و تا مدت زیادی افسردگی رهایش نمی‌کند. در رمان بازی آخر بانو، از زبان وی روایت می‌شود که گل بانو دوستش ملیحه را می‌بیند، او خبر می‌دهد که روستا شلوغ شده. محسن، پسر عمه او را دستگیر می‌کنند. وی به طرف قبرستان می‌رود. عده‌ای سخنرانی کرده و قبر اختر و امیر را با خاک یکسان می‌کنند؛ چون معتقدند که آن دو کمونیست بودند و نباید در قبرستان مسلمانان خاک می‌شدند. آن شب، خان از مادر گل بانو می‌خواهد که به قبرستان برود و نبش قبر کرده و اختر و امیر را به جای دیگری منتقل کند. مادر به خاطر پول و به شرط باز کردن یک دکان این کار را می‌کند و آن شب گل بانو را هم با خودش می‌برد. بوی مرده‌ها گل بانو را آزار می‌دهد. مرده‌ها پوسیده‌اند. گل بانو از همان شب بیمار شده و هذیان می‌گوید. وی را به بیمارستان می‌برند و شوک می‌دهند تا بهتر شود. آن سال خانم راستی مدیر مدرسه با یک دنیا منت وی را ثبت نام می‌کند چون گل بانو را روانی می‌پندارد. گل بانو گلایه می‌کند که همه به وی آسیب رسانده‌اند:

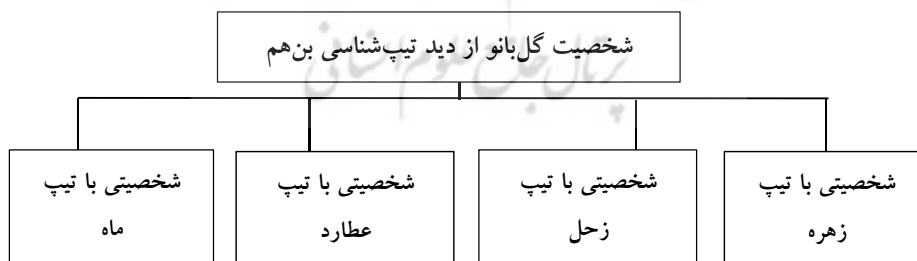
شخصیت‌شناسی رمان بازی آخر ... (فضل الله رضایی اردانی و آسیه ذبیح‌نیا عمران) ۱۴۳

تا یادم هست همیشه خوردم، از توران خانم زن عزیزالله بگ مادر اختر، از خانم سلطان عمه اختر، از امیر برادر اختر، از اختر وقتی معلم بازی می‌کردیم، از مادرم وقتی بیوه شد، از معلم‌هام وقتی شپش روی روسریم یا پشت گردنم می‌دیدند، از خانم ناظم وقتی لباس فرم نمی‌پوشیدم، یعنی نداشتم که بپوشم... (سلیمانی، ۱۳۸۴: ۱۴۵).

به قول راوی رمان بازی آخربانو، گویی شخصیت گل‌بانو هرثانیه آماده انفجار بود: «لب‌های به هم فشرده‌اش خشمی را مهار می‌کند که گویی هر ثانیه آماده انفجار است» (همان: ۲۲۷).

۴.۴ گل‌بانو، شخصیتی با تیپ بهرام

بهرام (مریخ) نام ستاره فلک پنجم از ستاره‌های نحس و آن را بهرام و جلاد فلک نیز گویند. وی دال بر جنگ و خصومت و گریزی و ظلم است (آندراج، ۱۳۳۵: مدخل کلمه). از دیدگاه دکتر بن‌هم، تیپ بهرام، تپی خوب، پر مهر و دلسوز است و هر لحظه آماده فداکاری است. در ایشار و فداکاری زیاده‌روی دارد. عاشق دوست و هم‌صحبت است و در دوستی حقیقی وفاداری را به آن جا می‌رساند که هم به خاطر دوست می‌جنگد و هم دار و ندارش را برای او می‌دهد... او خُلق و خویی آتشین دارد و می‌تواند یک باره شعله‌ور شود. مریخی را تیپ خوبی می‌دانند. فقط لازم است شور، اشتیاق خود را مهار کند و اختیار زیاده‌روی‌هایش را داشته باشد (واگنر، ۱۳۸۵: ۲۲۶). گل‌بانو، مهربان و صمیمی و با اخلاق است و باور دارد که اخلاقیات را عُرف تعیین می‌کند. «اخلاقیات را عرف تعیین می‌کند نه دین. دین فقط با عرف همراه می‌شود» (سلیمانی، ۱۳۸۴: ۲۰۱). شخصیت گل‌بانو از حیث وفاداری به سعید، کمک به دوستش ملیحه در پنهان کردن اعلامیه‌ها (حتی زندانی شدن بخاطر اعلامیه‌ها) با ویژگی‌های تیپ شخصیتی بهرام همسانی دارد.

۵.۴ بی بی خاور، شخصیتی با تیپ زحل

صفات زحل بیشتر در مورد بی بی خاور مصداق دارد. زحل را در نجوم قدیم «کوکب پیران، مردم سفله و خسیس و موصوف به صفات مکر و کینه و حمق و جهل و بخل و ستیزه می‌شمردند» (مصطفی، ۱۳۵۷: ۳۸۸)

در رمان بازی آخر بانو، گل بانو، مادری پیر و کاسب‌کار، به اسم بی‌بی‌خاور دارد که در منزل ارباب ده کلفتی می‌کند و گاهی مُرده می‌شورد. گل بانو در وصف او می‌گوید: «مادر من از آن گماشته‌هایی است که هر شب جیب اربابش را خالی می‌کند و صبح دنبال دزد می‌دود» (سلیمانی، ۱۳۸۴: ۵۴). وی در ایام کودکی به اجبار مادرش مجبور می‌شود در جابه‌جایی جنازه اختر و برادرش شرکت کند و به همین سبب دچار مشکل روحی می‌شود و مدتی در بیمارستان بستری می‌شود. بی بی خاور اهل معامله است و حتی حاضر است تا دخترش را بفروشد «شما مادرم رو نمی‌شناسین. اون به وقتش، حاضره منو بفروشه» (همان: ۷۸).

مادر مُدام خشونت می‌کند: «هجوم می‌آورد طرفم» (همان: ۱۴).

ابراهیم رهامی، گل بانو را برای معاینه و آزمایش به بیمارستان می‌برد، جدال میان آن دو در می‌گیرد پس از این ماجرا، گل بانو از خانه رهامی فرار کند. یک روز پس از بیرون رفتن رهامی از خانه، اقدام به فرار می‌کند و نزد مادرش می‌رود، زمانی که گل بانو از خانه شوهرش می‌گریزد و به مادر پناه می‌برد؛ مادرش می‌گوید: «دختر، تو اومدی به مادرت سر بزنی، یا قهر کردی؟».

«حالا فرض کن قهر کردم، دختر که قهر کنه می‌ره خونه مادرش دیگه» (همان: ۱۴۹).

مادرش حمایتی از او نمی‌کند: «از همی راهی که اومدی برمی‌گردی، من دختر ندادم که پس بگیرم» (همان: ۱۵۰).

«من زن بیوه تو ای خونه راه نمی‌دم» (همان: ۱۵۰)

گل بانو می‌گوید: «دروغم پر از هیاهوست، نمی‌دانم از مادرم بیش‌تر بدم می‌آید یا از رهامی» (همان: ۱۵۲).

«برای مادرم مهم نیست که من چه جوری عروسی می‌کنم و با کی، مهم این که یه نون خور از سر سفره‌اش کم بشه» (همان: ۱۰۸). در رمان بازی آخر بانو، تصویری که از شخصیت مادر گل بانو یعنی بی بی خاور ارائه می‌شود، تیپی با خصایص شخصیتی زحل است. از

شخصیت‌شناسی رمان بازی آخر ... (فضل الله رضایی اردانی و آسیه ذبیح‌نیا عمران) ۱۴۵

دیدگل بانو، مادر، نحس است، دزد است، فرصت طلب است و جزخودش کسی را دوست ندارد. وی حتی برای پول دخترش را می‌فروشد.

جدول شماره ۲: شخصیت مادر گل بانو براساس دیدگاه بن‌هم

شخصیت بی بی خاور	تیپ زحل

۶.۴ شخصیت ابراهیم رهامی، تیپ مشتری

شخصیت ابراهیم رهامی، شوهرگل بانو، دارای تیپ ژوپیتری (مشتری) و اهل سیاست است. مشتری (=ورمزدعبرجیس) یکی از بزرگ‌ترین سیارات منظومه شمسی و سعد اکبر است (معین، ۱۳۶۴: مدخل کلمه). بابلی‌های باستان اولین مردمی بودند که رؤیت مشتری را ثبت کردند. در بین النهرین (میان رودان) مشتری را حامی سرزمین بابل می‌دانستند (سجادی‌فر، ۱۳۸۹: ۷۳). به باور دکتر ویلیام بن‌هم، یک فرد با تیپ شخصیتی مشتری (ژوپیتری) را از طرز رفتار اصیل و حضور بزرگ منشانه‌اش می‌شناسیم. کسی که روی حرف خود می‌ایستد و مسئولیت اوضاع را بر عهده می‌گیرد. او همواره رهبر است و جاه طلب، اما حس قدرتمند مسئولیت‌پذیری و شرافت هم دارد، شخصیت ژوپیتری توانایی زیادی در سازمان‌دهی دارد، لحن صحبت‌اش پر قدرت و وادار کننده است (واگنر، ۱۳۸۵: ۱۷۰). از دید بن‌هم، سیاست از جمله ویژگی‌های این تیپ شخصیتی است؛ اگر این نوع شخصیت حس عدالت‌خواهی داشته باشد، مردم عادی از او به عنوان منجی و یاریگر یاد می‌کنند. خصوصیت‌های رهبرانه او، ظاهر جسمی خوب و خوشایند، صدا و لحن بی‌مانند، حس قدرتمند جاه‌طلبی، شرافت، و نیک‌خواهی همگی مهر یک سیاستمدار مادرزاد را به او می‌زنند. رده اجتماعی او هر چه باشد، خودش همواره آدمی رأی‌آور و یک رئیس سیاسی توانا محسوب می‌شود (همان: ۱۷۵).

تیپ مشتری با صفات اخلاقی ابراهیم رهامی، سازگار و همسان است. تیپ‌های شخصیتی با ویژگی‌های ژوپیتری، جسور و بی‌پروا هستند و آدمی مطمئن و مستقل هستند، و تمایل دارند افراد و رویدادهای اطراف خویش را حفظ و کنترل کنند و تعهد عمیقی نسبت به حقیقت، عدالت و برابری یا انصاف دارند.

در رمان بازی آخر بانو، ابراهیم رهامی، ساکن تهران، اهل جبهه و مرد جنگ و متعهد است. وی بعد از سیزده سال زندگی با همسر اولش، «مرضیه» متوجه می‌شود وی نازا است. حاج صادق، برادر مرضیه، پیشنهاد می‌کند تا دختری دهاتی را به عقد ابراهیم رهامی درآورد و بعد از

تولد بچه طلاقش دهد و با مرضیه زندگی را ادامه دهد. معیار انتخاب، برای مادر بچه، زیبایی و هوش بود. وی اولین بار گل بانو را در کلاس اخلاق می‌بیند و یک روز تابستان به روستای گل بانو می‌رود تا درباره‌ی وی تحقیق کند و می‌فهمد وی نامزد حیدر است که اسیر شد و مادر گل بانو هم مغازه محقری دارد. آن سال، گل بانو در دانشگاه قبول شد، اما حاج صادق، از نیروهای صاحب قدرت در منطقه، با نفوذی که داشت، نام وی را مسئله دار اعلام کرد. گویی، گل بانو خودش از قبل این موضوع را حدس می‌زند و پیش بینی می‌کند: «ا-مسال دانشگاه‌ها باز می‌شود آقای رهامی.

-خوب باز شود.

-می‌خوام شبهه ایجاد کنم.

-شبهه؟

-می‌خوام برم دانشگاه، نمی‌خوام در دسر ایجاد بشه» (سلیمانی، ۱۳۸۴: ۲۰۴).

مادر گل بانو اهل معامله است. رهامی به مادر گل بانو، اول پنجاه هزار تومان داد و سپس چهل هزار تومان دیگر. مادر گل بانو علاقه‌ای به دخترش ندارد «برای مادرم مهم نیست که من چه جوری عروسی می‌کنم و با کی» (همان: ۱۰۸).

در نهایت رهامی با پول‌هایی که به بی‌بی‌خاور می‌دهد، شرایط ازدواجش با گل بانو را فراهم می‌کند، اما گل بانو از شرایطی که به او تحمیل شده ناراضی است. از خانه رهامی فرار می‌کند و نزد مادرش باز می‌گردد، اما با برخورد سرد مادر مواجه می‌شود.

«از رهامی به مادرم پناه آورده بودم و حالا نمی‌دانم از مادرم به که پناه ببرم» (همان: ۱۵۲). وقتی گل بانو و ابراهیم رهامی ازدواج کردند وی باردار شد. نهانی، مرضیه، تمام لباس‌های بچه را انتخاب کرد و خرید. قبل از زایمان، اداره حفاظت اطلاعات استان رهامی را خواست تا در مورد رفت و آمد ملیحه به خانه اش و علت ازدواج با گل بانو را دقیق توضیح دهد. توطئه حاج صادق، برادر زن رهامی، که شخص بسیار بانفوذی است، به جرم همکاری در نبش قبر و انتقال جنازه‌های اختر و امیر و... بازداشت و حکم طلاقش به صورت غیابی صادر می‌شود و حضانت بچه را نیز از او می‌گیرند.

حاج صادق از این فرصت استفاده می‌کند و نوزاد گل بانو (حنیف) را به تهران منتقل می‌کند و اسم او را اسماعیل تغییر می‌دهد و حتی بیست و هشتم مرداد که تولد اسماعیل است، حاج صادق آن را به اول شهریور تغییر داده است. ابراهیم رهامی مدتی در مشهد نزد مادرش می‌ماند

شخصیت‌شناسی رمان بازی آخر ... (فضل الله رضایی اردانی و آسیه ذبیح‌نیا عمران) ۱۴۷

و پس از آن با مرضیه و اسماعیل در تهران زندگی به زندگی خود ادامه می‌دهد، اما پنهانی تلاش می‌کند تا موجبات قبولی گل بانو در دانشگاه را فراهم آورد.

در پایان، ابراهیم رهامی در حین رانندگی در اتوبان قم درحالی که داشت به دوستان جبهه فکر می‌کرد، تصادف می‌کند و کشته می‌شود. در مجموع، شخصیت ابراهیم رهامی در اهل سیاست بودن، جسور بودن، جاه طلبی و قدرت با خصایص شخصیتی تیپ مشتری همسانی دارد.

۷.۴ ابراهیم رهامی، شخصیتی با تیپ زهره

در رمان بازی آخر بانو، ابراهیم رهامی در چند قسمت متن رمان اعتراف می‌کند که فقط عاشق گل بانو بود:

مرضیه را دوست داشتم اما هرگز عاشقش نشدم و نبودم. مثل همه دخترعمو و پسرعموها، عقده‌مان در آسمان‌ها بسته شده بود و ما بر سر سفره آماده عقد نشسته بودیم تا عقد آسمانیان را زمینی کنیم، من دلم یک عشق زمینی می‌خواست، شاید این از عوارض میانسالی بود، مرزی که آدمی نمی‌داند به کدام طرف رو کند به گذشته یا به آینده، سرگردان و سردرگم می‌شود، وقتی گذشته را مرور می‌کردم، آن را خالی می‌یافتم، بی‌باروبنه، بزهوتی خشک و بی‌حاصل. چشم انداز آینده را هم روشن نمی‌دیدم، دلم می‌خواست کاری کنم، دلم می‌خواست تغییری در زندگی ام ایجاد کنم (سلیمانی، ۱۳۸۴: ۲۰۹).

در متن رمان، مدام، رهامی با خویش واگویی می‌کند که عاشق گل بانو بود: «تابستان سال بعد وقتی، در خیابان نادری اهواز زنی را دیدم که به نحو حیرت‌انگیزی به تو شبیه بود، نه تنها خودم را متقاعد کردم که آن زن تو نیستی بلکه خودم را ملامت کردم که هم چنان تو را در وجود و چهره دیگران به یاد می‌آورم. می‌خواستم تو را در درونم بگشتم. به نظرم این پافشاری برای فراموش کردن تو باعث شده بود چیزی غیر قابل فهم در درونم اتفاق بیفتد. درست به همان اندازه که برای فراموش کردن تلاش می‌کردم به همان اندازه تو در وجودم حضور داشتی، انگار بخشی از وجودم بودی که سر به سر بخش دیگر وجودم می‌گذاشت، فکر می‌کنم آن زندگی کوتاه مدت در گوران، به یک زندگی درونی تبدیل شده بود. تردید، شوخ طبعی، سرزندگی، بازیگوشی تو به درون من منتقل شده بود. شگفت‌انگیز بود من تو را در درون خودم کشته بودم اما از خاکستر وجودت جوانه‌ای در درونم بالیده بود؛ آن قدر که درخت

تناوری شده بود. حالا نه تنها تو در درونم که در اعمال و کردارم نیز حضور داشتی» (همان: ۲۱۷). براساس توصیفات عباراتِ فوق، ابراهیم رهامی همه عمر عاشق گل بانو بود. وی از دید عاشق پیشه بودن با ویژگی شخصیتی تیپ زهره همسانی دارد. برخی از روان‌شناسان اعتقاد دارند که «عشق عمل به عاریه سپردن «مرزهای خودی» یا «حب نفس» به دیگران است» (نوری و همکاران، ۱۳۸۵: ۶۸). ابراهیم رهامی آن‌قدر عاشق گل بانوست که وقتی می‌شنود قرار است وی با برادرزنش ازدواج کند به عمد در حین رانندگی و با سرعت زیاد خود را به کشتن می‌دهد.

شکل شماره ۱: سیر تدریجی تکاملی شخصیت ابراهیم رهامی از تیپ مشتری به تیپ زهره

۸.۴ حیدر، شخصیتی با شاخصه‌های تیپ زهره

عشق حیدر، پسرعموی گل بانو به وی از نوع عشق تیپ ونوسی است. زهره یا ونوس که «ادبا آن را مطربه فلک و اعراب آن را ناهید می‌نامند، ستاره ایست در فلک سوم که به علت سپیدی رنگش نزد شاعران فارسی به عنوان سعد اصغر شناخته شده است. مدارش بین زمین و عطارد، و بعد از خورشید نزدیک‌ترین جرم آسمانی به زمین است» (دهخدا، ۱۳۶۵: مدخل کلمه). ونوسی‌ها برای عشق‌ورزی خلق شده‌اند و در واقع الهام بخش عشق هستند. سرشتی پاک و هم‌تی قوی برای این تیپ ضروری است تا بتواند چنین انگیزش‌هایی را به انجام برساند. تیپ ونوسی مجذوب جنس مخالف می‌شود. ونوسی‌ها به ساده دلی معروف هستند و اساساً راستگو و درستکار هستند چون نه برای پول نقشه می‌کشند و نه چشم طمع به موقعیت افراد دارند. ونوس تیپ عشق است. او ملایم، مهربان و با محبت است. عاشق پرشوری است که پر مهر و پذیرنده است، این تیپ بدون خصوصیت‌های قدرتمندتر باز هم عامل افزایش عشق، آرامش و هماهنگی به شیوه‌ی خاص خودش خواهد بود... ونوس برای عشق آفریده شده و به او سلامتی، گرمی و جذابیت جسمانی اعطا شده تا هر کجا می‌رود الهام بخش باشد. در سرشت او کوچک‌ترین نشانی از افسردگی، صفر و سردی دیده نمی‌شود (واگنر، ۱۳۸۵: ۲۳۸).

شخصیت‌شناسی رمان بازی آخر ... (فضل الله رضایی اردانی و آسیه ذبیح‌نیا عمران) ۱۴۹

حیدر پسرعموی گل بانوست. در حقیقت، پدر و مادرهای حیدر و گل بانو با هم دخترعمو پسرعمو هستند. حیدر مدت‌ها پیش مادرش را از دست داده و پدرش زن دیگری گرفته، گل بانو هم در کودکی پدرش را از دست داده و مادرش دیگر ازدواج نکرده است. آنها با عمه سلطان که عمه اختر است در یک خانه قدیمی زندگی می‌کند. گل بانو، مادر و برادرش داوود، کارهای عمه سلطان را انجام می‌دهند. در ایام جنگ ایران و عراق، حیدر سرباز است. وی در مرخصی سربازی به خانه گل بانو می‌آید. او داوود (برادر گل بانو) را برای خرید سیگار به بیرون از خانه می‌فرستد و از خلوتی خانه استفاده می‌کند تا خودش را به وی نزدیک کند. اما گل بانو قبول نمی‌کند. او دوست دارد معلم شود و شوهر مکانیک نمی‌خواهد. حیدر با چاقو وی را تهدید می‌کند که مبادا زن کسی دیگر شود.

حیدر عاشق یک طرفه گل بانوست. حیدر برخلاف میل گل بانو اصرار دارد خود را به عنوان نامزد او معرفی کند، از این رو خود را محق می‌داند که اقدام به تهدید و حتی تعدی و دست‌درازی به گل بانو کند: «به دختر عمو گفتم، به تو هم می‌گم، به خداوندی خدا، به ارواح خاک مادرم اگر بشنوم کسی پا گذاشته اینجا، روزگار تو و او نامرد رو سیاه می‌کنم» (سلیمانی، ۱۳۸۴: ۲۱). حیدر در جنگ اسیر می‌شود و بدین گونه نقش وی در رمان بازی آخر بانو به اتمام می‌رسد. شخصیت حیدر از دید عاشق بودن و همیشه عاشق گل بانو بودن به تیپ شخصیتی زهره همسانی دارد و قابل تطبیق است. هرچند که عشق وی افلاطونی است. عشق افلاطونی (Platonic love) اصطلاحی برای گونه‌ای از عشق، یا روابط نزدیکی است که بدون رابطه جنسی است. نماد این عشق رز سفید است. این اصطلاح به تعریف افلاطون از عشق در کتاب ضیافت اشاره دارد. از دید افلاطون «کسی که در راه عشق پیش رود... سرانجام به نقطه‌ای می‌رسد که دیدگانش به دیدار آن زیبایی اصلی باز می‌گردد» (افلاطون، ۱۳۶۶: مهمانی، ۴۶۴، بند ۲۱۱) عشق افلاطونی در روانشناسی به رابطه عاطفی بدون نزدیکی جنسی اما با وجود علاقه و محبت بین زن و مرد اطلاق می‌شود. «آخرین سطح و کامل‌ترین مرتبه عشق - که اغلب عشق افلاطونی نامیده می‌شود - عشق خداگونه است» (برادشاو ۱۳۸۱: ۱۹۹-۱۹۸). عشق افلاطونی ارتباطی با جسم و تمایلات جسمی ندارد و به قدری آرمان‌گرایانه است که به اسطوره تبدیل می‌شود. (لپ ۱۳۷۷: ۱۳۸).

جدول شماره ۴: شخصیت حیدر براساس دیدگاه بن‌هم

شخصیت حیدر	تیپ زهره

۹.۴ سعید، شخصیتی با تیپ زهره

عشق سعید به گل بانو از نوع عشق افلاطونی است. «عشق تیپ ونوسی از نوع افلاطونی است و به سمت کسانی که پاک و بی‌آلایش باشند، هدایت می‌شوند» (واگنر، ۱۳۸۵: ۲۴۳). سعید نوری معلم روستای شمس آباد است که در خانه بی‌بی‌خاور زندگی می‌کند بعد از جدایی از همسرش، نساء، به گل بانو علاقه‌مند می‌شود. سعید هم دست بزن دارد و گل بانو را می‌زند. سعید سیلی به او می‌زند و گل بانو یک هفته از او دوری می‌کند:

«یک هفته است با هم هیچ حرفی نزده‌ایم» (سلیمانی، ۱۳۸۴: ۹۲).

سعید، به بی‌بی‌خاور می‌گوید که به تهران می‌رود تا مقدمات ازدواج خود با گل بانو را از طریق خانواده‌اش فراهم کند، اما به سبب مشکلاتی که برایش پیش می‌آید هیچ‌گاه بر نمی‌گردد. سعید بعد از رفتن از روستای گل بانو و روبرو شدن با جریان سی خردادسال شصت و در پی دستگیری برادرش حمید، فرار پدرش به ویلای عمو در کرج و اعدام دوستش علی، راهی جبهه شد. حمید به پانزده سال زندان محکوم شد. محمود تاجی دوست دبیرستانی سعید او را به رفتن جبهه تشویق کرد.

سعید در آسایشگاه روانی شهید کچویی بستری می‌شود. رعنا، خواهر سعید، در آسایشگاه به امور برادرش رسیدگی می‌کند. گل بانو مرتب، هر پنج شنبه به ملاقتش می‌رود، اما نگاه سعید خالی از حیات است. «مثل یک موجود مقدس، یک امامزاده هر پنج‌شنبه با اصول و آیین به سراغش آمدم» (همان: ۲۵۵). شخصیت سعید از دید عاشق بودن با تیپ زهره همسانی دارد. گل بانو هم عاشق سعید است و عشق سعید را برای خود باارزش می‌داند، زیرا اساساً عشق یک «ارزش مطلق» (راسل، ۱۳۸۰: فصل هفتم، ۲۸) است. سعید و گل بانو باهم یک عشق افلاطونی را تجربه می‌کنند. عشق افلاطونی، «یک رابطه نزدیک که در آن رابطه جنسی وجود ندارد یا سرکوب یا محدود شده است» (علی احمدی، ۱۳۸۴: ۱۰۳).

جدول شماره ۵: شخصیت سعید براساس دیدگاه بن‌هم

شخصیت سعید	تیپ زهره

۱۰.۴ شخصیت صالح رهامی، تیپ خورشید

شخصیت صالح رهامی از دید اجتماعی بودن و تعامل داشتن با مردم با تیپ خورشید همسانی دارد. از دیدگاه بن‌هم، تیپ خورشید در تعامل و ارتباط با مردم زندگی می‌کنند. آن‌ها عاشق ارتباط برقرار کردن با مردم و کسب تجربه‌های جدید هستند. اینگونه افراد معمولاً سرزنده و خوش مشرب هستند و به خاطر انعطاف‌پذیری بالایی که دارند به سرعت با محیط اطراف و افراد جدید جور می‌شوند. آپولونی‌ها، سرزنده و پر جنب و جوش هستند... طوری با آدم حرف می‌زند انگار یکی از دوستان قدیمی خود را دیده است، آن‌ها بسیار خوش‌رو، سازگار و دوست داشتنی هستند. نگرش آپولونی نسبت به زندگی بسیار راحت و رها است. زندگی را به ندرت جدی می‌گیرند (واگنر، ۱۳۸۵: ۱۹۱). هنگامی گل بانو استاد فلسفه دانشگاه است، دانشجوی ترم اول فلسفه را می‌بیند که همسن پسرش و همنام خانوادگی شوهر سابقش است. وی خود را صالح رهامی معرفی می‌کند. او شاگرد کلاس داستان نویسی هم هست و دوست دارد نویسنده شود. صالح رهامی، پسر حاج صادق است. وی تلاش می‌کند تا استادش یعنی گل بانو با پدرش ازدواج کند.

صالح و ظریفه عقد هستند. صالح فلسفه می‌خواند و از فیلسوفان نقل قول می‌کند. به ظریفه گفت: «هیچ می‌دانی ما فکرها و تصاویر ذهنی یک اندیشه بزرگ هستیم.» گفت: «امروز با کدام فیلسوف سر و کله زدی؟» گفت: «بارکلی» (سلیمانی، ۱۳۸۴: ۲۳۷). او قبلاً نامزد پسر دایی‌اش بود. وی همیشه به مرگ، به مادرش که مرده و به یک سگ فکر می‌کند. دوستش بهزاد در مینه‌سوتا زندگی می‌کند. وی سگش را به صالح سپرده و رفته. گاه گاهی برای سگش نامه می‌نویسد و وی برای سگش نامه‌ها را می‌خواند، اما سگش فرار کرده و بهزاد دیگر نامه نمی‌دهد. وی در ذهنش خودش را چندین بار با طناب دار، با جریان برق، با سم و با سقوط از بلندی کشته است، اما هنوز زنده است. محمود تاجی دوست شهید وی است و وی سرش را در جنگ مقابل دیدگان او از دست داد. «مرگ میزبان ضیافت جنگ است... مرگ در آن جا رفیق شفیقی است که همگان را به تساوی در آغوش می‌کشد» (همان: ۲۴۶). در مجموع، صالح رهامی دارای شخصیتی مردمی، مهربان، سرزنده و خوش مشرب است و این خصایص وی را به تیپ خورشید نزدیک می‌سازد و با تیپ شخصیتی خورشید قابل انطباق است.

جدول شماره ۶: شخصیت صالح رهامی براساس دیدگاه بن‌هم

شخصیت صالح رهامی	تیپ خورشید

۱۱.۴ حاج صادق رهامی، تیپ خورشید

در رمان بازی آخر بانو، حاج صادق رهامی برادرزن ابراهیم رهامی، شوهر سابق گل بانو است. در بخش‌های پایانی رمان، حاج صادق رهامی مردی شصت ساله و ثروتمند از گل بانو تقاضای ازدواج می‌کند. او دایی حنیف (پسر گل بانو) است. حنیفی که حالا اسمش اسماعیل است. گل بانو باور دارد اگر جواب مثبت به حاج صادق بدهد به خودم و باورهایش، به گذشته و آرمان‌هایش خیانت کرده است، اما با جواب مثبت به حاج صادق، صالح رهامی، پسرش می‌شود و به ابراهیم و اسماعیل نزدیک می‌شود. اما حاج صادق، درخواست ازدواجش را طی نامه‌ای عذرخواهی که صالح به وی می‌دهد، پس می‌گیرد. حاج صادق، مسلط و قادر، سلطه گر است و مانند زمان می‌ماند: «...زمان مرد است. زمان قادر و مسلط است، سلطه گر و ویرانگر است» (سلیمانی، ۱۳۸۴: ۲۵۳). شخصیت حاج صادق رهامی با خصایص تیپ خورشید دکتر بن‌هم همسانی دارد زیرا وی سرزنده، جدی، رها، فعال و پُرجنب و جُوش و خوش مشرب است.

جدول شماره ۷: شخصیت صادق رهامی براساس دیدگاه بن‌هم

شخصیت حاج صادق رهامی	تیپ خورشید

۵. نتیجه‌گیری

براساس مباحث مطرح شده در مقاله حاضر می‌توان نتیجه گرفت که بسیاری از شخصیت‌های رمان بازی آخربانو از بلقیس سلیمانی با تیپ‌های شخصیتی هفت‌گانه دکتر بن‌هم همسانی و مطابقت دارند.

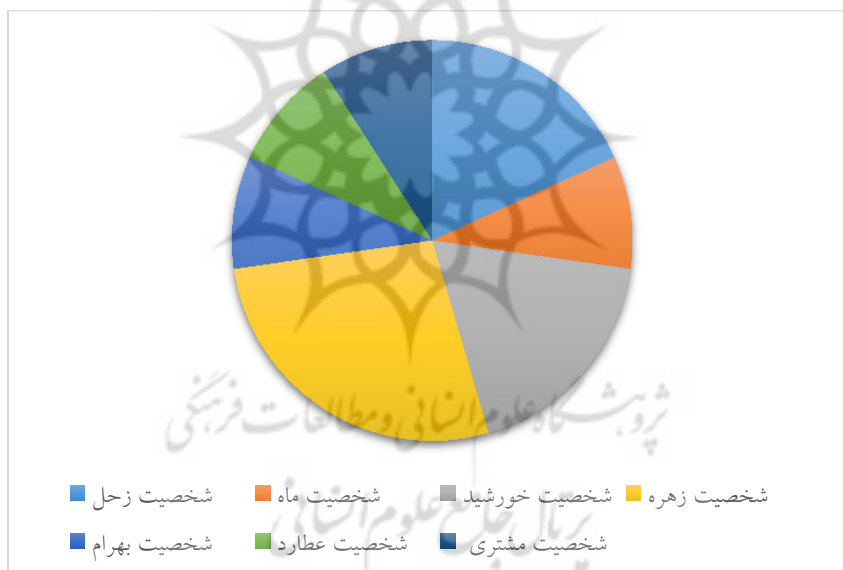
هفت تیپ ارائه شده بن‌هم، مرزبندی دقیق و حساب شده‌ای ندارد و در حقیقت، در یک فرد تیپ‌های ترکیبی بسیاری می‌تواند وجود داشته باشد و اکثر مواقع، برای تشخیص و تمیز نخستین، دومین و سومین تأثیر تیپ‌ها بر یک شخص لازم می‌آید؛ به همین سبب در رمان بازی آخربانو، شخصیت اصلی رمان یعنی گل بانو در هریک از مراحل زندگانی خود در یکی از تیپ‌های شخصیتی بن‌هم می‌گنجد و مطابقت دارد. وی دارای تیپ زحل، ماه، بهرام و عطارد است. ابراهیم رهامی نیز دارای دو شخصیت مشتری و زهره است و در دو تیپ قابل شناسایی و تمیز است.

شخصیت‌شناسی رمان بازی آخر ... (فضل الله رضایی اردانی و آسیه ذبیح‌نیا عمران) ۱۵۳

جدول شماره ۸: بسامد تیپ‌های هفت‌گانه سیاره‌ای بن‌هم در رمان بازی آخر بانو

تیپ هفت‌گانه سیاره‌ای بن‌هم	شخصیت‌های رمان بازی آخر بانو	بسامد
شخصیت زحل	گل بانو و بی بی خاور	۲
شخصیت ماه	گل بانو	۱
شخصیت خورشید	صالح رهامی و حاج صادق رهامی	۲
شخصیت زهره	حیدر، سعید و ابراهیم رهامی	۳
شخصیت بهرام	گل بانو	۱
شخصیت عطارد	گل بانو	۱
شخصیت مشتری	ابراهیم رهامی	۱

شکل ۲. تیپ‌های هفت‌گانه سیاره‌ای بن‌هم در رمان بازی آخر بانو

بنابراین براساس سوال تحقیق که کدام یک از انواع شخصیت بر طبق تیپ شناسی سیاره‌ای هفت‌گانه بن‌هم، در رمان بازی آخر بانو از بلقیس سلیمانی بیشتر مورد توجه قرار گرفته است؟

براساس نمودار فوق می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد تیپ زهره با ۳ شخصیت و تیپ خورشید و زحل با ۲ شخصیت، به ترتیب بیشترین بسامد را در رمان بازی آخر بانو ایفاء می‌کنند.

پی‌نوشت‌ها

کتاب‌نامه

- ابراهیمی، نادر (۱۳۷۸). *ساختار و مبانی ادبیات داستانی-براعت استهلال- یا خوش آغازی در ادبیات*، تهران: حوزه هنری.
- افلاطون. (۱۳۶۶). *دوره آثار افلاطون*، ترجمه محمدحسن لطفی و رضا کاویانی، ۴ جلد، چاپ دوم، تهران: خوارزمی.
- براهنی، رضا (۱۳۶۸). *قصه‌نویسی*، چاپ چهارم، تهران: البرز.
- برادشاو، جان (۱۳۸۱). *آفرینش عشق*، ترجمه جواد شافعی‌مقدم و نیره ایجادی، چاپ اول، تهران: پیکان.
- پادشاه، محمد (۱۳۳۵). *فرهنگ آندراج*، تهران: خیام.
- حاجی، سعدی و پارسا، احمد (۱۳۹۷). «استعاره بازی و فراداستان در رمان بازی آخر بانو»، *ادبیات پارسی معاصر*، سال هشتم، شماره اول، بهار و تابستان، صص ۱-۲۴.
- خدیوپور، روح‌الله و زیرک، ساره (۱۴۰۲). «تحلیل عقده حقارت در شخصیت اصلی رمان بازی آخر بانو بر اساس آرای آلفرد آدلر، *جستارنامه ادبیات تطبیقی*، دوره ۷، ش ۲۳، صص ۸۵-۱۱۲.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۶۵). *لغت‌نامه*، تهران: موسسه لغت‌نامه دهخدا.
- رادفر، ابوالقاسم و حانیه، برهمند (۱۳۹۶). «نقد جامعه‌شناختی رمان بازی آخر بانو بلقیس سلیمانی»، *نشریه تحقیقات جدید در علوم انسانی*، شماره ۱۹، بهار، صص ۸۷-۹۷.
- راسل، برتراند (۱۳۸۰). *کلمات قصار برتراند راسل*، به کوشش محمد کوثری استرآبادی، تهران: نشر نوین.
- سجادی‌فر، الهام (۱۳۸۹). *شناخت فضا و منظومه شمسی*. چاپ دوم. تهران: نشر گیتاشناسی.
- سلیمانی، بلقیس (۱۳۸۴). *بازی آخر بانو*، چاپ اول، تهران: ققنوس.
- علی‌احمدی، محمد (۱۳۸۴). *زمینه روان‌شناسی هیگلارد (جلد دوم) عشق، مفاهیم علمی و اجتماعی*، تهران: انتشارات آستان.
- لپ، اینیاس (۱۳۷۷). *روان‌شناسی عشق ورزیدن*، ترجمه کاظم سامی و محمود ریاضی، تهران: سهامی خاص.
- مقدسی، آلا (۱۳۹۱). «تحلیل شخصیت زن در آثار بلقیس سلیمانی»، *پایان‌نامه دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده زبان و ادبیات فارسی*، استاد راهنما: شیرزاد طایفی.

شخصیت‌شناسی رمان بازی آخر ... (فضل الله رضایی اردانی و آسیه ذبیح‌نیا عمران) ۱۵۵

مصطفی، ابوالفضل (۱۳۵۷). فرهنگ اصطلاحات نجومی، تبریز: دانشکده ادبیات.

معین، محمد (۱۳۶۴). فرهنگ فارسی، تهران: امیرکبیر.

میرصادقی، جمال (۱۳۸۵). عناصر داستان، چاپ پنجم، تهران: سخن.

نوری، محمد و همکاران (۱۳۸۵). روان‌شناسی روابط عاشقانه، تهران: نشر نوین

نیکداراصل، محمدحسین، بهمنیار، عیسی (۱۴۰۰). «تحلیل شخصیت در گلستان و بوستان سعدی براساس

تیپ‌های هفت‌گانه سیاره ای ویلیام بن هم». پژوهشنامه ادبیات تعلیمی، دوره ۱۳، شماره ۵۱، آذرماه، صص ۵۲-۸۴.

واگنر، ادوارد کارل (۱۳۸۵). شخصیت‌شناسی، هنر و علم تحلیل شخصیت، ترجمه ناتالی چوبینه. تهران: علم.

یونسی، ابراهیم (۱۳۹۲). هنر داستان‌نویسی، چاپ یازدهم، تهران: نگاه.

Barthes, Roland (1975), Introduction to the Structural Analysis of Narrative, New Literary History, 6:2.

Ferrara, Fernando (1974), Theory and Model for the structural Analysis of fiction, New Literary History, 5:2.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی